

ликими часовими проміжками, що, у свою чергу, пов'язано, по-перше, з річним бюджетним циклом, а по-друге, з відсутністю традицій стратегічного планування і стратегічного менеджменту.

Партикуляристським же управління публічними організаціями є в тому сенсі, що в ньому традиційно відсутні деякі аспекти, які обов'язково є присутніми в управлінні приватними організаціями, – те, що називається фінансовим і ресурсним менеджментом.

Таким чином, в управлінні публічними і приватними організаціями існують як подібність, так і відмінність. Подібність полягає в тому, що управління будь-якою організацією містить у собі дії усередині стратегічних виборів, визначення цілей, забезпечення їхнього досягнення при ефективному використанні ресурсів і гарантію якості кінцевого продукту (результату). При цьому як ті, так і інші організації відповідальні і підзвітні перед своїми основними реципієнтами.

Відмінність визначається специфічними особливостями публічних і приватних організацій, їх «змістом» і орієнтацією. Так, якщо приватні організації в основному залежні від ринку, то публічні – від політичної і соціальної сфери. У той час, як приватний сектор орієнтований на задоволення споживчих потреб і запитів, публічний – переважно на задоволення політичних запитів, як засобу досягнення політичної і соціальної стабільності.

І все ж, тенденції сучасного світу такі, що подібність в управлінні публічними і приватними організаціями підсилюється, а відмінність зменшується. Це дозволяє запозичати й успішно адаптувати управлінський досвід, управлінські практики приватного сектора в публічному.

Список літератури: 1. Farnham, D. and Horton, S. (eds.) *Managing the New Public Services* (second ed.). London: Macmillan, 1996. 2. Greiner, J., and others. *Productivity and Motivation: A Review of State and Local Government Initiatives*. Washington, D.C.: Urban Institute Press, 1981. 3. Fayol, H. *General and Industrial Management*. London: Pitman, 1949. 4. Taylor, F. W. *Principles of Scientific Management*. New York: Harper Press, 1911. 5. Drucker, P. *The Practice of Management*. Oxford: Heinemann, 1989. 6. Drucker, P. *Principles of Management*. London: Heinemann, 1954. 7. Pollitt, C. *Managerialism and the Public Services*. Oxford: Blackwell, 1990.

Надійшла до редколегії 30.09.02

С.С. Вітвіцький

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Держава у особі уповноважених органів регулює розвиток підприємництва, приймаючи закони, підзаконні акти. Так, принципи підприємництва в Україні визначені Законом України «Про підприємництво» [1]. Серед них: вільний вибір; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб та громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється; встановлення цін відповідно

до законодавства; вільне наймання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством; вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством; самостійне здійснення підприємцем – юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності.

Реалізація цих принципів передбачає формування відповідного механізму, складовою якого є державний контроль.

Вознесенський Е.А. дає таке визначення суті контролю: «Контроль є однією з основних функцій органів управління господарським будівництвом, що полягає у систематичній перевірці об'єктів контролю» [2, с.13–14]. Сьогодні з таким визначенням загалом можна погодитися, але дещо трансформувати з урахуванням структурної ринкової перебудови економіки, зміни змісту форм та методів управління і регулювання державою діяльності суб'єктів підприємництва.

Самостійність суб'єктів підприємництва, формування ринкових відносин, чинне правове поле встановлювало певні обмеження щодо здійснення державними органами ревізій і перевірок виробничої діяльності як форм державного контролю. Крім того, система контролю знаходиться ще у стадії становлення. Її дієвість безпосередньо залежить від професіоналізму і знання сфери, що контролюється, усебічної інформованості про її стан, тенденції щодо змін [3, с.135].

З переходом до ринкових відносин, наданням самостійності суб'єктам господарських відносин розширюється сам зміст поняття контролю, можливі форми його здійснення. Контролювати – це не тільки перевіряти, проводити підрахунок, але і знати, володіти інформацією з даного кола питань. Звідси, – необхідно широко використовувати такі форми контролю як: інформованість; постійний аналіз даних, що надходять; експертиза матеріалів по окремих питаннях, галузях, сферах діяльності. Відмінність таких нових форм контролю полягає в тому, що наслідком їх застосування не є прийняття конкретних рішень. По них готуються пропозиції, висновки, що мають рекомендаційний характер, групуються за конкретними питаннями і видами контролю.

Державний контроль повинний бути спрямований на кінцевий результат, а використання різноманітних його форм допомагає визначити доцільність здійснення дій щодо досягнення цього результату [4, с.37], одержати об'єктивні підсумки, допомогти у подоланні існуючих проблем.

Форми контролю можна класифікувати залежно від видів контролю, і тоді можна виділяти їх за сферою контрольованих відносин.

Указом Президента України «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23.07.98 р. №817/98 певною мірою було обмежено втручання держави в діяльність суб'єкта підприємництва та застосування деяких форм контролю. Разом з тим, контроль здійснюється і у формі певного порядку утворення суб'єкта підприємництва. Відповідно до Закону України «Про підприємство» від 26.02.91 р., орган державної влади разом із заявою розглядає й статут підприємства, і лише після цьо-

го відбувається реєстрація. В процесі діяльності суб'єкта підприємництва держава контролює виконання статутних завдань.

Для органів загальної компетенції при здійсненні функції контролю найбільш характерні такі форми як звіти, запити, доповіді, заслуховування, дозвільний порядок утворення, цільове утворення, огляди і т.п. Державні органи, для яких контроль є основним видом діяльності, здійснюють його через ревізії, перевірки, експертизи, інспектування, використовуючи і багато інших форм.

Форми контролю спеціальних контрольних органів мають юридичне закріплення в нормативних актах, а результати відображаються у відповідних процесуальних документах [5].

Аналіз законодавства, що регулює діяльність органів, які здійснюють контроль підприємницької діяльності, дає підстави для висновку, що не усі форми контролю знайшли своє відображення у законодавчих актах, що визначають повноваження державних органів.

Метод у науковій літературі визначається як спосіб, прийом досягнення поставленої мети [6, с.28]. Конкретний зміст, властивості він здобуває стосовно визначеної сфери, виду державної діяльності. Методи державного контролю реалізуються конкретними прийомами, способами діяльності уповноважених органів. Застосування того чи іншого способу завжди припускає тісне ув'язування в єдиному механізмі впливу потреб, інтересів, внутрішніх закономірностей об'єкта державного контролю і методів контролю. У свою чергу, закономірності розвитку об'єкта державного контролю впливають на форми і методи контролю [7, с.254].

Під методами контрольної діяльності розуміється практична реалізація завдань контролюючого органу, способи, прийоми здійснення діяльності. Через контрольну діяльність, визначені чинним законодавством прийоми і способи досягаються завдання і мета контролю. У методах контролю використовуються закладена воля державної влади, а їх зміст складають повноваження державно-владного характеру. Методи нерозривно зв'язані зі свідомою, вольовою діяльністю суб'єкта контролю. Вони мають забезпечувати реалізацію державних завдань і, в цьому плані, є об'єктивно-необхідним змістом державної діяльності, її управлінського впливу.

Слід зазначити, що методи контролю завжди відображають закономірності розвитку тієї сфери відносин, контроль якої здійснює держава. Але оскільки контроль здійснюється органами держави, їх посадовими особами щодо відповідних органів, установ, організацій, їх працівників, то йому властиві свідомість, цілеспрямованість, тобто суб'єктивні елементи, що, поряд з дією об'єктивних чинників, припускає і визначену суб'єктивність у виборі методу контролю.

Застосування різних методів контролю в сфері підприємництва обумовлюється як об'єктивними факторами (самостійність дій суб'єктів підприємництва, різні форми власності, демократичні принципи розвитку держави), так і суб'єктивними. Розширення меж застосування методів непрямого контролю державою за процесами в сфері підприємництва,

коли результат досягається не безпосередньо через перевірку кожної дії суб'єкта підприємництва, а опосередковано, через активне використання механізму стимулювання, здійснення контрольної діяльності у чітко визначених межах, створення передумов для формування належної поведінки, усе більш виявляється як стійка тенденція. Методи непрямого контролю мають принципово інший зміст. Якщо прямий контроль охоплює, в основному, відносини, що потребують згідно зі своєю соціально-політичною значимістю, застосування владних приписів, прямого втручання, то непрямий контроль полягає у досягненні кінцевого, бажаного результату на основі встановлення таких умов, режимів діяльності, що створюють можливість альтернативи конкретної поведінки, стимулюють пошук найбільш оптимальних рішень, приймаючи до уваги ефективність кінцевого результату.

Методи контролю можуть бути об'єднані у відповідні групи, залежно від критеріїв, покладених в основу класифікації. Наприклад, за ознакою функціонального змісту, за характером контролюючого впливу, місцем, рівнем об'єкта контролю [8, с.147–150].

Суть методів, незалежно в якій сфері діяльності вони застосовуються, полягає у досягненні певних цілей. Звідси – проблема методів є проблемою співвідношення цілей і способів їх досягнення. Перед державою і його органами стоїть безліч цілей і завдань, першочергових і наступних. Тому, як відзначає Шоріна Є.В., способи і прийоми контролю різноманітні, неоднакові і залежать від природи контрольних органів, особливостей об'єкта контролю.

Методи державного контролю мають загальні риси, що дозволяє виділити їх у самостійну групу. Загальні методи контролю використовують усі контролюючі органи. У залежності від органу, що здійснює контроль, функціонального змісту контрольної діяльності, застосовуються спеціальні методи контролю.

Залежно від мети, методи можуть бути:

1) прямі (наприклад, у відношенні монопольної діяльності – відповідні повноваження Антимонопольного комітету України);

2) непрямі (наприклад, контроль за розвитком і діяльністю орендних підприємств, фінансовий контроль, методи контролю за станом кредитно-банківської сфери);

3) комплексні (передбачає поєднання прямих і непрямих методів. Наприклад, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, здійснюючи моніторинг підприємницької діяльності, застосовує прямий метод у формі владного припису – приймає управлінський акт. У той же час здійснює непряме регулювання через надання у встановленому порядку пропозицій щодо усунення прогалин у чинному законодавстві).

Демократичні перетворення в управлінській діяльності обумовлюють необхідність переосмислення поглядів, які склалися, на зміст форм і методів державного контролю підприємницької діяльності. Особливого значення при цьому набувають непрямі та комплексні методи контролю.

Визначення меж їх застосування передбачає проведення більш глибоких досліджень.

Список літератури: 1. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 за №698-ХІІ // Відомості Верховної Ради. 1991. №14. Ст.168 (із наступними змінами і доповненнями). 2. Вознесенский Э.А. Финансовый контроль в СССР. М., 1973. 3. Шорина С.В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР. М., 1984. 4. Оперативный контроль экономической деятельности предприятия / Под ред. Б.И. Валуева. М., 1991. 5. Государственный контроль: Методы и проблемы / Под ред. Биренберга Б.М. и др. К., 1985. 6. Белобжецкий И.А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм. М., 1989. 7. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия. М., 1999. 8. Анрі́йко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади // Дис.... д-ра юрид. наук. К., 1999.

Надійшла до редколегії 17.07.02

А.О. Дегтяр

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПРИЙНЯТТЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Нині в Україні, як і в інших країнах СНД, відсутні умови для системної орієнтації державно-управлінських рішень. Одна із перешкод — недостатня ясність співвідношення ситуаційності та системності в управлінні, а також нехтування комплексним урахуванням усіх факторів впливу на прийняття державно-управлінського рішення.

Під ситуацією в теорії та практиці менеджменту розуміється вся сукупність обставин та умов, що спонукають або змушують менеджера приймати рішення та застосовувати управлінські дії.

Слово «система» означає об'єднання елементів в єдине ціле. У цьому розумінні системою може бути будь-яка справа, за яку менеджер вважає себе відповідальним: бізнес, організація, проект, традиція, виконана місія тощо.

Ситуація і система — це реалії в полі діяльності і творчості особи, яка приймає управлінське рішення. З цього погляду ситуація та система — найважливіші категорії, які працюють навіть тоді, коли не використовуються в мисленнєвому акті з підготовки рішення. Як поняття, вони допомагають не тільки створювати образ ситуації, що склалася та потребує розв'язання, але й ефективно моделювати її. Н.Слонов в роботі [1, с.88] стверджував, що «у визначеній площині дослідження ситуація і система виявляються свого роду полюсами, між якими рухається думка менеджера». У цій площині і саму історію менеджменту може бути простежено як рух між цими полюсами.

До становлення на початку ХХ ст. науки про менеджмент особи, що приймали рішення, керувалися інтуїцією, досвідом, традиціями. Цей підхід до управління характерний, зокрема, для такого реформатора, яким був Петро І. Історик В.О.Ключевський пише: «Петро Великий та його реформи – наше звичайне стереотипне вираження... Між тим у самого Петра довго не було помітно такого погляду на самого себе. Він просто робив те, що підказувала йому хвилина, не утруднюючи себе попередніми судженнями та віддаленими планами, і все, що він робив, він якби вважав